

RECIPROČNOST ALI SIMETRIJA? PRIMERJAVA KULTURNIH INTERESOV IN MOŽNOSTI DVEH MANJŠIN

Janja ŽITNIK SERAFIN¹

COBISS 1.01

IZVLEČEK

Recipročnost ali simetrija? Primerjava kulturnih interesov in možnosti dveh manjšin

Prispevek povzema primerjavo kulturnih interesov in možnosti slovenske manjšine v BiH in ene največjih etničnih manjšin v Sloveniji, namreč Bošnjakov. Članek je rezultat empirične raziskave, ki je med drugim obsegala anketo med slovenskimi društvi v jugoslovanskem prostoru, intervjuje s tamkajšnjimi učitelji slovenskega jezika in kulture ter intervjuje s sekretarjem Bošnjaške zveze Slovenije in s predsednikom Zveze slovenskih društev v BiH. Avtorica kombinira kvalitativno obravnavo in interpretacijo rezultatov terenske raziskave s statistično primerjavo nekaterih demografskih vidikov in stopnje samoorganiziranosti obeh izbranih manjšin.

KLJUČNE BESEDE: Slovenci v Bosni in Hercegovini, Bošnjaki v Sloveniji, manjšinski status, kulturne dejavnosti, kolektivne pravice

ABSTRACT

Reciprocity or Symmetry? A Comparison of the Cultural Interests and Possibilities of Two Minorities

The paper summarises a comparison of the cultural interests and possibilities of the Slovene national minority in Bosnia and Herzegovina and one of the largest ethnic minorities in Slovenia, the Bosniaks. The article is a result of empirical research which included a survey of Slovene cultural societies in the countries of the former Yugoslavia, interviews with teachers of Slovene language and culture in these countries, and interviews with the secretary of the Bosniak Association of Slovenia and the president of the Association of Slovenian Societies in Bosnia and Herzegovina. The author combines a qualitative assessment and interpretation of the fieldwork results with a statistical comparison of certain demographic aspects and the degree of self-organisation of the minorities in question.

KEY WORDS: Slovenes in Bosnia and Herzegovina, Bosniaks in Slovenia, minority status, cultural activities, collective rights

¹ Dr. literarnih znanosti, znanstvena svetnica, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana, janja.zitnik@zrc-sazu.si

UVOD

O recipročnosti manjšinskih pravic največkrat govorimo v povezavi z narodnimi manjšinami v dveh sosednjih ali bližnjih državah.¹ Vzroke, ki so skozi zgodovino mednarodnih migracij rodili potrebo po urejanju manjšinskih pravic na temelju recipročnosti tudi v primerih, ko ne gre za narodne manjšine v sosednjih državah, med drugim obravnava Leslie Page Moch (1992: 161–174) in Klaus Bade (2005: 279–311), Drnovšek in Kalc (2014: 92) pa njune ugotovitve takole povzemata:

V odnosu do migracij in migrantov je postalo značilno, da so države samovoljno regulirale pravico izseljevanja in priseljevanja v skladu z lastnimi interesi, da so diskriminirale med lastnim delavstvom in priseljenim ter da so si prizadevale zagotoviti svojim izseljencem to, kar niso bile pripravljene priznati tujim priseljencem.

Seveda to velja še danes, kar poudarja npr. Ribičič (2014: 189), ko pravi: »Pripadnikom večinskega naroda je težko razumeti položaj manjšinskih narodnih skupnosti in njihovih pripadnikov. Veliko lažje razumejo položaj »svojih« narodnostnih skupnosti in njihovih pripadnikov, ki kot manjšinci živijo v tujini.« Prav zato lahko soočenje položaja enih in drugih prispeva k senzibilizaciji nacionalne večine (vključno s tistim delom stroke, ki ji pripada) glede potreb in interesov manjšin, s katerimi si delijo skupno državo, posledično pa tudi k zrcalno primerljivim političnim rešitvam.

V tem članku bom poskušala medsebojno primerjati organiziranost, položaj in kulturne interese slovenske manjšine v BiH in ene največjih etničnih manjšin v Sloveniji, namreč Bošnjakov. Namen članka je oceniti, v kolikšni meri obstoječe stanje narekuje upoštevanje načela recipročnosti oziroma simetrije² pri urejanju manjšinskih pravic enih in drugih, zlasti na področju kulture. Članek je rezultat terenske raziskave, ki sem jo vodila v letih 2012–2014.³ Empirična raziskava je obsegala anketo med slovenskimi društvi v jugoslovanskem prostoru (Anketa ISIM 2012), strokovne posvete, opazovanje z udeležbo, intervjuje z učitelji dopolnilnega pouka slovenskega jezika in kulture v jugoslovanskem prostoru, intervjuje z nekaterimi predstavniki tamkajšnjih slovenskih društev in zvez društev, pisni intervju s sekretarjem Bošnjaške zveze Slovenije Admirjem Baltićem in intervju s predsednikom Zveze slovenskih društev v BiH Darkom Mijatovićem – obema se še posebej zahvaljujem za sodelovanje. Svojo kvalitativno obravnavo in interpretacijo rezultatov terenske raziskave v tem članku kombiniram s kvantitativno metodo, in sicer s statistično obravnavo demografskih vidikov in organiziranosti obeh izbranih manjšin.

O vprašanju recipročnosti pri urejanju manjšinskih pravic v jugoslovanskem prostoru piše Vera Kržišnik Bukić (2014a: 134):

Primerjava položaja novo nastalih narodnih manjšin v vseh državah naslednicah, kot logične in pričakovane družbene posledice razpada skupne države, naj bi načeloma avtomatično odprla vprašanje recipročnosti urejanja manjšinske problematike v vseh in v vsaki med njimi. Toda do recipročnega urejanja manjšinske tematike med novo nastalimi državami ni prišlo.

1 Npr. Josipovič, Kržišnik Bukić 2010; Pahor 2011.

2 Raba tega pojma bo pojasnjena v nadaljevanju.

3 Gre za terensko raziskavo v okviru humanističnega dela temeljnega raziskovalnega projekta »Poklicne migracije Slovencev v prostor nekdanje Jugoslavije: Od naseljencev do transmigrantov (2011–2014), bilateralnega projekta »Pomen kulturne produkcije Slovencev v BiH in pripadnikov narodov BiH v Sloveniji« (2014–2015), ki ga Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU izvaja skupaj s Filozofsko fakulteto Univerze v Zenici – oba je sofinancirala Javna agencija RS za raziskovalno dejavnost, ter projekta »Ohranjanje slovenstva med mladimi člani slovenske skupnosti v jugoslovanskem prostoru« (2013), ki ga je sofinanciral Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu.

Avtorica nadalje pojasnjuje, da je bil zlasti znan predlog Republike Hrvaške o bilateralno-recipročnem priznanju slovenske manjšine v RH in hrvaške manjšine v RS, a Slovenija predloga ni sprejela.⁴ Z ustavo Republike Hrvaške iz leta 1991 je bil Slovincem namreč dodeljen status narodne manjšine, z ustavnim zakonom iz leta 2002 in drugimi predpisi pa je njihov manjšinski položaj načelno tako dobro urejen, da vseh svojih normativno zagotovljenih pravic niti ne zmorejo dejansko uresničevati (Kržišnik Bukič 2014a: 134–135). Bosna in Hercegovina je v t. i. »daytonski ustavi«, ki je vzpostavila dominacijo treh konstitutivnih narodov, uvrstila tamkajšnje Slovence v skupno etnično kategorijo »ostalih«, a so pozneje v Zakonu o zaščiti prava pripadnika nacionalnih manjina u Federaciji Bosne i Hercegovine iz leta 2003 tudi Slovenci izrecno imenovani kot narodna manjšina v BiH (prav tam). Podobno kot na Hrvaškem in v BiH imajo tudi Slovenci v Srbiji priznan in urejen status narodne manjšine,⁵ medtem ko ga pripadniki narodov iz teh držav v Sloveniji nimajo.⁶ Kljub temu je recipročna zaveza k ohranjanju jezika in kulture narodnih manjšin sestavni del vseh bilateralnih sporazumov med državami naslednicami nekdanje SFRJ in Slovenijo, ki se nanašajo na znanost, kulturo in izobraževanje; vprašanje pa je, ali je dovolj poskrbljeno za nadzor nad uresničevanjem teh dogovorov (prim. Komac 2014: 120).

Bošnjaki v Sloveniji si skupaj s pripadniki drugih jugoslovanskih narodov v Sloveniji prizadevajo za ustavno priznanje statusa narodne manjšine, predvsem v okviru Zveze zvez kulturnih društev narodov in narodnosti nekdanje SFRJ v Sloveniji, ki deluje od leta 2003. 1. 2. 2011 je bila v Državnem zboru RS sprejeta Deklaracija RS o položaju narodnih skupnosti pripadnikov narodov nekdanje SFRJ v RS, še istega leta pa je bil na podlagi deklaracije ustanovljen Svet za vprašanja narodnih skupnosti nekdanje SFRJ v Sloveniji (Dimitrievski 2014: 17–19). Predsednik Zveze zvez poudarja, da pripadniki nepriznanih manjšin ne morejo pristajati na status »prišlekov«, ker so v resnici produkt razpada skupne države, in nadaljuje:

Ocenjujemo, da je (ustavno) priznanje statusa manjšine ključni pogoj za pripravo drugih zakonskih in podzakonskih aktov za uveljavljanje posebnih kolektivnih pravic pri ohranitvi jezikov, kulture, dostopa do javnih medijev, politične participacije in dostojanstva naših skupin državljanov v Republiki Sloveniji. Danes v Sloveniji deluje blizu sto kulturnih društev, ki programsko aktivno podpirajo ohranitev kulturne dediščine pripadnikov konstitutivnih narodov nekdanje skupne države (prav tam).

Slovenska stroka ima o tem neenotno stališče. Nekateri avtorji ustavno priznanje manjšinskega statusa teh skupnostim podpirajo, drugi so glede tega previdnejši ali pa takemu priznanju nasprotujejo (prim. različna stališča avtorjev v Kržišnik Bukič, Josipovič 2014 ter v Kržišnik-Bukič 2014b), celo nekaterim pripadnikom teh manjšin ali njihovim potomcem se zdi sprememba ustave nepotrebna (npr. Goranu Vojnoviču v Milharčič Hladnik 2014: 90–91). Pa vendar predlog podpirajo mnogi ugledni poznavalci manjšinskih vprašanj, med drugim komisar Sveta Evrope za človekove pravice dr. Nils Muiznieks (v Kržišnik Bukič 2014b: 10–11) in direktor Inštituta za ustavno pravo dr. Ciril Ribičič (2014: 199).

V raziskavi me je zanimal predvsem kulturni položaj obeh manjšin, ki sem ju (tudi v skladu s temo odobrenega bilateralnega projekta z BiH) izbrala za primerjavo. Ob tem se mi je odprlo vprašanje, ali bi bilo pri urejanju manjšinskih pravic v primeru Slovencev v BiH in Bošnjakov v Sloveniji primernejše upoštevati načelo recipročnosti ali pa bi jih morali urejati na temelju »simetrije«, kot naj bi jo pojmoval

4 Obširnejšo obravnavo tega vprašanja najdemo v Josipovič, KržišnikBukič (2010: 142–146).

5 Na Hrvaškem in v Srbiji imajo Slovenci zagotovljeno tudi zastopstvo v državnem parlamentu (Ribičič 2014: 197).

6 Berishaj (2014: 48) takole pojasnjuje, zakaj Slovenija pri vprašanju manjšinskega statusa ne upošteva načela recipročnosti: »Pojmu avtohtonosti je del slovenskega »etatističnega družboslovja« dodelil koncept »predpravice«, saj so avtohtone narodne skupnosti (manjšine) vključene v Ustavo RS. Ustave pa se ne sme dotikati, saj bi po tej logiki moralo omenjeno družboslovje kloniti pred novo percepcijo kolektivnih svoboščin ...« V opombi dodaja, da bi bila za zgled lahko Hrvaška in njen odnos do nacionalnih manjšin (Hrvaška priznava 22 manjšin). Vendar si slovenski teoretiki, pravi avtor, o tem ne upajo razmišljati, »saj bi v trenutku, ko bi redefinirali manjšine, njihov celotni »znanstveni opus« postal vprašljiv!«

npr. nekdanji italijanski predsednik Giorgio Napolitano. Ta je med obiskom Slovenije poleti 2012 namreč poudaril, da je vprašanja slovenske manjšine v Italiji in italijanske v Sloveniji treba reševati »v duhu simetrije« (Tence 2012). V poročilu o tem je v nadaljevanju pojasnjeno:

Simetrija [...] se nanaša na iskanje enakosti v različnih predmetih, v tem primeru različnih situacij obeh narodnih manjšin. Nekaj povsem različnega od recipročnosti, ki je povezava z enakim oziroma ustreznim; če komu nekaj daš, moraš dati tudi drugemu, če komu nekaj vzameš, moraš nato tudi drugemu nekaj odvzeti. Pojem recipročnosti je uveljavljen pri mednarodnem obravnavanju narodnih in jezikovnih manjšin, ni pa nujno, da je to nekaj dobrega in pozitivnega (prav tam).

Simetrija v kontekstu manjšinskih pravic ni znanstveni pojem in tudi v politični terminologiji meddržavnih sporazumov še ni našla svojega mesta. Vsekakor pa – vsaj po zgornji razlagi – implicira manj rigoroznosti kot načelo recipročnosti in večje upoštevanje razlik med državama sopodpisnicama kot tudi med med specifikami, značilnimi za položaj in potrebe manjšin, ki so predmet dvostranskih sporazumov.

PRIMERJAVA OBEH MANJŠIN V ŠTEVILKAH

Slovenci v BiH

Število Slovencev v BiH, sodeč po tamkajšnjih popisih prebivalstva, od leta 1961 konstantno upada (tabeli 1 in 2).

Tabela 1: Slovenci v BiH po popisih 1961–1991

Popis 1961	Popis 1971	Popis 1981	Popis 1991
5.939	4.053	2.755	2.190

Vir podatkov: *Statistički godišnjak* (2013: 69)

Vendar primerjava med številom popisno opredeljenih Slovencev v BiH in številom članov tamkajšnjih slovenskih društev pokaže, da je v BiH več Slovencev, kot pa se jih za to narodnost opredeljuje v popisih (Josipovič 2014: 217). Na drugi strani pa skoraj trikrat bolj množično članstvo v društvih odraža dejstvo, da so v slovenska društva včlanjeni tudi pripadniki drugih narodov v BiH (tabela 2).

Tabela 2: Popisno opredeljeni Slovenci v BiH in članstvo v slovenskih društvih v BiH

	Število Slovencev v BiH 2011–2013*	Članstvo v slovenskih društvih**
BOSNA IN HERCEGOVINA	1.100	3.083
Federacija BiH	500	1.376
Republika Srbska	600	1.707

* Vir: Josipovič (2014: 217) ** Vir: Anketa ISIM (2012)

Če podatke iz tabele 2 primerjamo s podatki iz tabele 3, vidimo, da je tolikšno nesorazmerje med popisnim številom pripadnikov slovenske manjšine in številom članov slovenskih društev (v korist slednjega), če se omejimo na jugoslovanski prostor, značilno samo za BiH. Število članstva v slovenskih

društvi presega popisno število Slovencev le še v Srbiji in Makedoniji, vendar gre tam za neznatno razliko. Ta slovenski unikum v BiH si lahko razlagamo z dejstvom, da je interes za študij in delo v Sloveniji od obravnavanih držav še vedno največji v BiH ter da se za pridobitev slovenskega državljanstva na osnovi slovenskega porekla med drugim upošteva tudi potrdilo o aktivnem članstvu v slovenskem društvu.

Tabela 3: Slovenci v drugih državah naslednicah SFRJ in članstvo v slovenskih društvih

Država	Število Slovencev ob zadnjem popisu (2011–13)*	Članstvo v slovenskih društvih (2012)**
Hrvaška	10.517	6.047
Srbija	4.033	4.302
Kosovo	500	-
Črna gora	354	66
Makedonija	300	301

* Vir: Josipovič (2014: 217) ** Vir: Anketa ISIM (2012)

Pripadniki narodov BiH v Sloveniji

Statistični podatki o številu oseb s prvim bivališčem v drugih republikah/državah jugoslovanskega prostora, ki so se do leta 2001 priselili v Slovenijo, kaže na to, da je največ takšnih oseb prišlo iz BiH: kar 67.670 od skupno 150.763 priseljenih iz jugoslovanskega prostora (tabela 4).

Tabela 4: Priseljenci v Slovenijo iz BiH, 2002 (po letu priselitve)

do 1940	1941–52	1953–60	1961–70	1971–80	1981–90	1991–2001	skupaj do 2001
138	1.058	2.227	7.842	26.227	17.517	12.661	67.670

Preračunano po podatkih iz: SURS, Popis 2002, Slovenija, Prebivalstvo po letu priselitve, državi prvega prebivališča in spolu.

Med priseljenimi iz BiH (t. i. prva generacija) so bili najštevilčnejši Bošnjaki (13.876 oseb), Muslimani (6.332 oseb), Bosanci (5.869 oseb), Hrvati (7.120 oseb), Srbi (15.612 oseb) ter neopredeljeni, neznani in tisti, ki niso želeli odgovoriti (skupaj 14.639 oseb).⁷ Če v zadnjem klasičnem slovenskem popisu prebivalstva opredeljenim Bošnjakom (21.542 oseb) prištejemo vsaj del tistih, ki so se opredelili kot Muslimani in Bosanci, kar argumentirano zagovarja Baltić (2009: 25–26), dobimo skupino prebivalcev (priseljenih in njihovih potomcev) z mnogimi skupnimi značilnostmi, ki šteje do 40.000 pripadnikov (tabele 4–6).

Tabela 5: Muslimani (kot etnična opredelitev) v Sloveniji po popisih 1953–2002*

Popis 1953	Popis 1961	Popis 1971	Popis 1981	Popis 1991	Popis 2002
1.617	465	3.197	13.339	26.577	10.467

* Popisnih opcij Bošnjaki in Bosanci za obdobje pred letom 2002 ni.

Vir podatkov: SURS, Popis 2002, Slovenija, Prebivalstvo po narodni pripadnosti

7 SURS, Popis 2002, Slovenija, Prebivalstvo po narodni pripadnosti, državi prvega prebivališča in spolu.

Tabela 6: Opredeljeni kot Bošnjaki, Muslimani in Bosanci v Sloveniji, 2002

Bošnjaki	Muslimani	Bosanci*	Skupaj
21.542	10.467	8.062	40.071

* regionalna opredelitev

Vir podatkov: SURS, Popis 2002, Slovenija, Prebivalstvo po narodni pripadnosti

Admir Baltić, tajnik Bošnjaške zveze Slovenije, takole pojasnjuje zagato s trojnim poimenovanjem slovenskih Bošnjakov in nenehnim spreminjanjem poimenovanj zanje v slovenskih popisih prebivalstva:

Popis iz 2002 je v Sloveniji zabeležil 21.542 Bošnjakov, 10.467 Muslimanov⁸ in 8.062 Bosancev. Bolj podroben pogled na dodatne karakteristike teh treh skupin kaže, da govorimo o zelo podobnih skupinah prebivalstva, ki jim je v veliki meri skupno bosansko-hercegovsko poreklo, bosanski jezik kot materni in islam kot prevladujoča veroizpoved. Na podlagi teh skupnih značilnosti se ponuja zaključek, da gre pri teh treh domnevno različnih narodnih skupinah pravzaprav za en narod. Narod, ki se od leta 1993 uradno imenuje *Bošnjaki*, pred tem se je imenoval *Muslimani*, na neformalni vsakdanji ravni – posebej v Sloveniji – pa se mu je večinoma reklo *Bosanci*. To večimensko stanje, zabeleženo na popisu, nam potrjuje, da je bošnjaška narodna zavest še vedno v razvoju in še vedno ni stabilizirana v svojem polnem potencialu.

Ta zabeležena in očitno še vedno živa *troimenost* tudi ne čudi, če upoštevamo številnost in pogostost spreminjanja popisnega imena za Bošnjake v preteklih desetletjih. Slovenski demograf Danilo Dolenc pri obdelavi slovenskih statističnih podatkov iz popisov prebivalstva opaža, da noben drug narod ni imel toliko sprememb imen kot Bošnjaki (Baltić 2009: 25–26).

Predpostavko o trojnem poimenovanju pripadnikov skupine, ki jim je skupno bosansko-hercegovsko poreklo, bosanski materni jezik in večini tudi islamska vera, deloma potrjujejo podatki o priseljenih iz BiH (tabela 4) ter o veroizpovedi in maternem jeziku (tabela 7) iz zadnjega klasičnega slovenskega popisa. Med pripadniki islamske veroizpovedi v Sloveniji leta 2002 (47.488 oseb) so seveda tudi pripadniki drugih narodov,⁹ vsekakor pa je pomenljiv podatek o visokem številu tistih, ki na to popisno vprašanje niso želeli odgovoriti (307.973 oseb, tabela 7).¹⁰

Tabela 7: Slovenija, 2002, prebivalstvo po veroizpovedi in maternem jeziku

veroizpoved	islamska	47.488
	ni želel odgovoriti	307.973
materni jezik	bosanski	31.499
	neznano	52.316

Vir podatkov: SURS, Popis 2002, Slovenija, Prebivalstvo po veroizpovedi in tipu naselja; Prebivalstvo po maternem jeziku

8 Avtor ima tu v mislih opredelitev po narodnosti.

9 Špela Kalčič ugotavlja, da 99 odstotkov članov Islamske skupnosti Slovenije izvira z območja nekdanje Jugoslavije, od tega jih je 90 odstotkov z območja BiH. Preostalih 10 odstotkov predstavljajo Albanci, Romi in Arabci, večinoma nekdanji študentje, ki so v Slovenijo prišli še v času Jugoslavije, in Turki, ki pa ne prihajajo iz Turčije, temveč iz Makedonije (Kalčič 2006: 53, v Vojnović 2008: 17).

10 Na vprašanje, koliko muslimanov je v Sloveniji, je predsednik islamske skupnosti na Jesenicah Ahmed Pašić pred desetletjem odgovoril: »Uradno na popisu 47.500, neuradno pa okrog 60.000« (Nežmah 2004).

Če želimo primerjati delež pripadnikov obeh manjšin, ki so včlanjeni v svoja kulturna društva, potrebujemo še vsaj približno oceno števila članov bošnjaških kulturnih društev v Sloveniji. Baltić ga ocenjuje takole: »Število članov v bošnjaških kulturnih društvih ocenjujem na 1.000 neposrednih članov, ki plačujejo članarino, posrednih članov (družinski člani neposrednih članov, ki redno spremljajo delovanje društva) pa bi lahko bilo do 3.000–4.000.«¹¹

Kvantitativna primerjava

Popisno opredeljenih Slovencev v BiH je 1.100 (tabela 2), članov tamkajšnjih slovenskih društev pa 3.083 (po podatkih Ankete ISIM 2012) oziroma »več kot 4.000« (po podatkih trenutno nedelujoče spletne strani Zveze slovenskih društev BiH »Evropa zdaj« iz leta 2013). Narodnostno opredeljenih Bošnjakov v Sloveniji je bilo ob zadnjem popisu 21.542, približno dvajsetkrat več kot prvih, članov njihovih društev pa 3.000–4.000, torej enako kot članov slovenskih društev v BiH. Zato pa je vključenost Bošnjakov v Islamsko skupnost v Sloveniji, ustanovljeno leta 1994, bistveno večja. Vzroke za to pojasnjuje Baltić (2014: 1):

Ko govorimo o združevanju Bošnjakov v Sloveniji, je islamska tradicija najmočnejši skupni imenovalac, kar se kaže npr. tudi v številnosti članstva v islamski skupnosti kot verski organizaciji nasproti številnosti članstva v kulturnih, športnih in drugih društvih. Islamska skupnost združuje najširši krog Bošnjakov, kar se da pojasniti z dejstvom, da je tudi v BiH islamska vera bila ključni faktor razlikovanja od sosedov pravoslavne in katoliške krščanske veroizpovedi. [...] Tako so tudi Bošnjaki z določeno zamudo oblikovali svojo narodno zavest, ki temelji na islamski tradiciji; ni pa pripadnost islamu pogoj za opredeljevanje za Bošnjaka, saj obstajajo številni agnostiki in ateisti, ki se imajo za Bošnjake [...].

Kljub tem najočitnejšim kvantitativnim razlikam lahko pri obeh manjšinah z vidika njune društvene organiziranosti in kulturne dejavnosti opazamo mnoge podobnosti. V nadaljevanju bom – predvsem na osnovi rezultatov Ankete ISIM 2012 in obeh ključnih intervjujev – z Admirjem Baltićem (2014) in Darkom Mijatovićem (2014) – poskušala osvetliti kulturni položaj obeh manjšin glede na njihovo društveno samoorganiziranost in kulturno dejavnost.

PRIMERJAVA OBEH MANJŠIN NA PODROČJU DRUŠTVENE ORGANIZIRANOSTI IN KULTURNE DEJAVNOSTI

Vzporednice

Prva in najočitnejša podobnost je v času nastanka aktualnih društev. Sedanja slovenska društva v BiH so nastala v dveh valih: prvih šest (če štejemo tudi prvo novoustanovljeno društvo, Slovensko skupnost Sarajevo) je nastalo v letih 1992–1994, preostala okoli leta 2003, vmes pa je bilo leta 1998 ustanovljeno največje slovensko društvo v Republiki Srbski, banjaluški Triglav (Žitnik Serafin 2014: 163). Prav tako v dveh valih, skoraj identičnih kot pri slovenskih društvih v BiH, so nastala bošnjaška društva v Sloveniji: prva v času vojne v BiH (1992–1995), druga v novem tisočletju.¹² Od petih ustanovnih društev Bošnjaške zveze Slovenije kar tri ne delujejo več, zato pa na drugi strani nastajajo nova. Med letoma 2005 in 2013

¹¹ Pismo Admirja Baltića avtorici, 2. 12. 2014 (Arhiv ISIM ZRC SAZU, Bilateralni projekt z BiH 2014–2015, Gradivo.

¹² V Sloveniji je bilo do marca 2003 registriranih 16 društev državljanov muslimanske vere (Klopčič, Komac, Kržišnik Bukić 2003: 207–208), nekaj se jih je medtem preimenovalo v bošnjaška (npr. jeseniški Biser).

so bila ustanovljena nova društva v Velenju, Ljubljani, Kopru in Mariboru (Baltić 2014: 5). V nasprotju z bošnjaškimi društvi v Sloveniji pa imata sarajevski Cankar in banjaluški Triglav res dolgoletno tradicijo predhodnikov, tako kot jo ima nasploh organizirano združevanje Slovencev v BiH.

Pomembna vzporednica je v začetku formalnega združevanja društev obeh manjšin v zveze društev. Bošnjaška zveza Slovenije je bila registrirana leta 1997, predzgodovino pa ima v sodelovanju in povezovanju med bošnjaškimi kulturnimi društvi na območju osrednje Slovenije in Gorenjske. Tudi slovenska društva v BiH so se leta 1998 večinoma vključila v Koordinacijski odbor slovenskih organizacij, ki je bil predhodnik leta 2010 ustanovljene Zveze slovenskih društev v Bosni in Hercegovini »Evropa zdaj«. V Bošnjaško zvezo Slovenije in Zvezo slovenskih društev v BiH je trenutno včlanjenih enako število društev (v vsako po devet). V obeh primerih obstaja v državi še po eno društvo, ki ni vključeno v zvezo.¹³ Obe zvezi imata danes zelo podobno vlogo in tudi podobno letno število projektov.

Naslednja podobnost je v organiziranosti društev: (skoraj) vsa imajo v skladu z zakonodajo na področju organiziranosti društev v državi, kjer so registrirana, predsednika, tajnika, blagajnika, izvršni ali upravni odbor, nadzorni odbor, skupščino in častno razsodišče. Skupni vzorec njihove organiziranosti je tudi nadaljnja razdelitev v zelo podobne sekcije. Oblike ohranjanja izvorne kulture so pri njih in drugih tako rekoč identične: sodelovanje pri organiziranju pouka maternega jezika in kulture, knjižnična dejavnost (hranjenje in izposoja knjig v materinščini), praznovanje državnih praznikov (dan državnosti in dan neodvisnosti BiH, 1. maj, novo leto / Prešernov dan, dan slovenske državnosti, dan reformacije, 8. marec ...), praznovanje nekaterih verskih praznikov in gojenje družabnih kulturnih tradicij (dva bajrama, mesec posta / pustovanje, miklavževanje, božič, dedek Mraz, jurjevanje ...), ljudska in narodno-zabavna glasba (sevda linke, ki jih gojijo v ožjih krogih ljubiteljev sevda linke; popularna folk glasba iz širšega bosanskega in »srbsko-hrvaškega« govornega prostora / slovenske ljudske in ponarodele pesmi, ki jih gojijo predvsem zbori; popularna slovenska narodno-zabavna glasba), ljudski plesi v okviru folklornih skupin, narodna noša (oboje poročajo o ovirah pri preskrbi z avtentično nošo, zato je na tem področju ponekod precej improvizacije), nacionalne jedi (tu sta obe manjšini še posebno dejavni)¹⁴ in tradicionalni domači izdelki.

Tudi druge društvene dejavnosti obeh manjšin so podobne: lastno spletno stran imata obe zvezi društev, a se obe pri tem soočata s podobnimi težavami (ni ustrezno strokovno usposobljenega skrbnika), zato stran občasno ne deluje. Lastno tiskano glasilo redno izdaja le še pečica društev (prej je svoje glasilo vsaj občasno izdajalo več društev), tudi lastno spletno mesto, ki vključuje dostop do spletnega glasila, ima le po nekaj društev (večina bošnjaških društev ima svoje *facebook* strani, saj so tako lažje v kontaktu s člani). Z drugo založniško dejavnostjo, predvsem občasno, imajo izkušnjo predvsem večja društva. Redna družabna srečanja in piknike prirejajo skoraj vsa društva (zanimivost je npr. tradicionalni kosanje piknik društva Cankar v Sarajevu). Izlete organizirajo predvsem večja društva, manjša pa se jim pri tem pridružijo. Podobno je tudi s praznovanji osrednjih praznikov, saj je medsebojno sodelovanje med društvi večinoma dobro utečeno. Športne in sorodne dejavnosti organizira približno tretjina njih in drugih društev (tradicionalni bošnjaški turnirji v malem nogometu v Sloveniji, šahovski turnirji itd. / slovenski teniški in šahovski turnirji v BiH, ribištvo, strelstvo idr.). Svoje pevske zборе (ki delujejo redno ali občasno) imajo po tri društva, podoben je tudi delež društev, ki organizirajo različne razstave in predavanja. Obe manjšini sta imeli tudi redne radijske oddaje, ponekod jih imajo še vedno.¹⁵

13 Poleg tega deluje pod okriljem islamske skupnosti še okoli deset ženskih društev, ki so ravno tako usmerjena k ohranjanju bošnjaške kulture, npr. žensko združenje Zem Zem iz Ljubljane (Baltić 2014: 4).

14 Simbolni pomen hrane je med Slovenci v BiH enak kot npr. med Slovenci v Srbiji (prim. Godina Golija 2014).

15 Slovenci v Banja Luki imajo oz. so imeli oddaje na radiu Republike Srbije, redno oddajo »Slovenija v nas« v Prijedoru, itd., Bošnjaki v Sloveniji pa na mariborskem Radiu Študent (oddaja »Prokleta avlija«) in drugod. Še vedno je na ljubljanskem Radiu Študent prej pogostejša, od leta 2014 pa mesečna oddaja »Podalpski selam«, v programsko-produkcijskem načrtu RTV Slovenija za leto 2014 pa je televizijska oddaja, posvečena pripadnikom narodov nekdanje Jugoslavije v Sloveniji.

Opazna razlika v okviru društvenih kulturnih dejavnosti je v tem, da so Slovenci v BiH najmočnejši na področju pevskih zborov, Bošnjaki v Sloveniji pa na področju folklornih skupin. Ti imajo tudi bolj razvito dramsko dejavnost kot Slovenci v BiH. Likovno dejavnost bolj ali manj redno izvajajo v treh bošnjaških in enem slovenskem društvu, ki ima svojo likovno skupino in si prizadeva (skupaj z zvezo društev) za redno organizacijo likovnih kolonij. Likovne, fotografske in druge razstave pa organizirajo tudi druga društva.

Na vse svoje večje prireditve povabijo društva enih in drugih tudi vsa preostala društva rojakov iz države, vse pogosteje pa tudi iz sosednjih in drugih držav. S tem sodelovanje med društvi ne poteka le prek skupnih projektov zveze društev, ampak tudi neposredno, mimo zveze. Obe manjšini posvečata vedno več pozornosti vključevanju mladih – v nekaterih društvih, npr. v jeseniškem Biseru, tvorijo mladi med 5 in 25 leti starosti skoraj 85-odstotni delež (!) (Balagić 2009: 102).

Obe skupnosti delujeta z vidika medkulturnega zблиževanja na lokalni in nacionalni ravni povezovalno. Slovenska skupnost v BiH je kljub sorazmerno majhnemu številu pripadnikov med najaktivnejšimi na nekaterih skupnih prireditvah vseh manjšin (pa tudi sicer). Društvo Triglav v Banja Luki denimo, ki si deli občinske prostore z vsemi drugimi manjšinami v Republiki Srbski, ima s tem, kot pravi Mijatović (2014: 5) napol v šali, svojevrstno izkušnjo: »Sreča za nas je ta, da je večina drugih manjšin neaktivna in potem imamo mi več prostora.« V resnici pa se zelo radi povezujejo z lokalnimi umetniki večinske ali različnih manjšinskih narodnosti in z njimi sodelujejo na skupnih prireditvah, ki s tem postanejo medijsko zanimivejše (prav tam: 8). Podobno ugotavlja tudi sekretar Bošnjaške zveze Slovenije, da je med različnimi manjšinami v Sloveniji poleg političnega sodelovanja (zlasti v okviru Zveze zvez kulturnih društev narodov nekdanje Jugoslavije) tudi precej kulturnega sodelovanja, tako med zvezami društev kot neposredno med društvi pripadnikov različnih narodov. Kot pozitiven primer takšnega sodelovanja omenja KUD Sevdah iz Ljubljane, ki je tudi član Bošnjaške kulturne zveze Slovenije, hkrati pa redno organizira dogodke, »na katerih jim uspe združiti tudi npr. posamezna albanska in srbska društva – kar je v Sloveniji sicer, koliko vem, prava redkost ali celo neobstoječe, da bi Albanci in Srbi nastopali na isti prireditvi oz. da bi medsebojno sodelovali na kulturnem področju« (Baltić 2014: 8).

Razlike

Prvo razliko med obema manjšinama lahko opazimo že v samodefiniciji prvih in drugih. Sekretar Bošnjaške zveze Slovenije in urednik mesečne oddaje »Predalpski selam« na Radiu Študent Admir Baltić (2014: 1) pravi: »Moja definicija: Bošnjak je vsakdo, ki se opredeljuje za Bošnjaka in ki svojo matično domovino ali matično domovino svojih prednikov vidi v Bosni in Hercegovini in Sandžaku.« Predsednik Zveze slovenskih društev v Bosni in Hercegovini in član izvršnega odbora Društva Slovencev Triglav Banja Luka Darko Mijatović (2014: 1) pa pravi: »Mi upoštevamo zakonodajo v Sloveniji. Ko naši člani zaprosijo za državljanstvo Republike Slovenije, so do lanskega leta lahko zaprosili (kot Slovenci) do četrtega kolena. Zdaj se je to spremenilo, zdaj lahko zaprosijo tisti, ki imajo korenine do drugega kolena.« Za Bošnjake v Sloveniji je narodna pripadnost torej stvar osebne izbire, tako kot na splošno velja v sodobnih popisih prebivalstva, slovensko narodno pripadnost v BiH pa naj bi bilo treba (v skladu s slovensko zakonodajo na področju podeljevanja državljanstva) dokazovati s slovenskim rodovnikom, po novem torej vse do drugega kolena, zaradi česar so v Društvu Slovencev Triglav Banja Luka celo zreducirali število članov s 1.300 na nekaj več kot 700 (prav tam). O problematični politizaciji vprašanja narodne pripadnosti in članstva v slovenskih društvih, ki jo, kot rečeno, poraja dejstvo, da se za pridobitev slovenskega državljanstva na osnovi slovenskega porekla med drugim upošteva tudi potrdilo o aktivnem članstvu v slovenskem društvu, je bilo že veliko razprave,¹⁶ ki pa doslej še ni rodila sadov.

¹⁶ Med drugim na letni predstavitvi rezultatov raziskovalnega projekta »Poklicne migracije Slovencev v prostor nekdanje Jugoslavije: od naseljencev do transmigrantov« 14. 3. 2013 v Prešernovi dvorani SAZU v Ljubljani.

Druga razlika je v organizaciji in virih financiranja pouka materinščine. Dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture za slovenske učence v BiH sofinancira slovensko ministrstvo, pristojno za šolstvo, s tem da pošilja tja učiteljice iz Slovenije. V nekaterih primerih ali v določenih obdobjih društva tudi sama skrbijo za pouk z lastnimi učiteljskimi kadri.¹⁷ Na drugi strani je pouk bosanskega jezika v Sloveniji dolgoročno vključen le na ljubljanski osnovni šoli Livada.¹⁸ Bošnjaška kulturna zveza Slovenije je aprila 2012 začela izvajati projekt »Korenine v Bosni, drevo v Sloveniji«, ki ponuja brezplačni pouk bosanskega jezika in kulture v Ljubljani, na Jesenicah in v Velenju. Projekt, financiran v okviru Švicarskega prispevka, se še vedno izvaja, vendar zaradi pomanjkanja sredstev v omejenem obsegu.¹⁹ Tudi dobrodelno človekoljubno društvo Up z Jesenic je leta 2012 organiziralo šolo bosanskega jezika za otroke in odrasle. Posebej zanimiv je novi projekt Bošnjaškega mladinskega kulturnega društva iz Velenja, s katerim je društvo uspešno kandidiralo na Javnem razpisu Finančnega mehanizma EGP in Norveškega finančnega mehanizma za male projekta 2014, ki obsega sklop delavnic slovenskega in bosanskega jezika pod imenom »Jezikalnice« za krepitev jezikovnih veščin in sklop gledaliških delavnic pod imenom »Nastopalnice« za krepitev komunikacijskih in socialnih veščin (Sokultura.si). Kaže pa, da sistematičnega dopolnilnega pouka bosanskega jezika in kulture, ki bi ga sofinancirala BiH in ki bi bil primerljiv z razvejanim dopolnilnim poukom slovenskega jezika in kulture v BiH, v Sloveniji ni, čeprav Sporazum med Vlado Republike Slovenije in Svetom ministrov Bosne in Hercegovine o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti (1999) v svojih obljubah upošteva načelo recipročnosti: »Pogodbenci bosta organizacijsko in finančno podpirali dopolnilni pouk maternega jezika in kulture za otroke in mladino slovenske narodnosti v Bosni in Hercegovini ter za otroke in mladino iz Bosne in Hercegovine v Sloveniji.« Vega (2013: 11) piše: »Naša država, ki zagotavlja pouk slovenščine za slovenske zamejce, pričakuje reciprociteto – pouk bosanščine naj financira Bosna in Hercegovina. A Bosna in Hercegovina, ki je po vojni izgubila tretjino prebivalstva, ki se je razselilo, ob lastnih gospodarskih in političnih težavah tega ne zmore.«²⁰

Tretja razlika je v virih sofinanciranja manjšinskih kulturnih dejavnosti, o čemer bo zaradi neposredne navezave na zaključne predloge več razprave v sklepu. Drugih vzporednic in razlik med obema manjšinama je na področju njune organiziranosti in kulturnih dejavnosti še veliko, a jih moram zaradi omejenega prostora na tem mestu obiti.

SKLEP

Med obema opazovanima manjšinama je očitno več podobnosti kot razlik, kar gotovo ne preseneča, če upoštevamo, da sta naroda živela v isti državi kar 113 let, od leta 1878 do slovenske osamosvojitve. To je verjetno tudi vzrok, zakaj se Bošnjak v Sloveniji in Slovenec v BiH na splošno počuti bolj ali manj

17 O izrednem zanimanju za pouk slovenščine v BiH in drugih delih jugoslovanskega prostora razpravlja Metka Lokar (2013).

18 Marijanca Ajša Vižintin (2014) poleg spodbujanja pouka materinščine v okviru osnovnih šol predlaga kompleksen model medkulturne vzgoje in izobraževanja za uspešnejše vključevanje učencev s priseljenkim oziroma manjšinskim ozadjem.

19 Podrobnosti o t. i. Švicarskem prispevku, programu švicarskega Zveznega sveta za zmanjševanje gospodarskih in socialnih razlik v razširjeni Evropski uniji, je mogoče prebrati na spletni strani Službe vlade RS za razvoj in evropsko kohezijsko politiko.

20 Podobno stisko občutijo tudi bosansko-hercegovski izseljenci drugod po svetu, npr. v Nemčiji, o čemer govori Predsednik Zveze bosanskih dopolnilnih šol v Nemčiji Haris Halilović (v Savez dopunskih šola ...): »... nadležna ministarstva i institucije BiH redovno se oglašuju o naše zahtjeve da se oblast dopunskog obrazovanja za djecu građana BiH u inostranstvu do kraja i na državnom nivou reguliše. Dopunsko obrazovanje na bosanskom jeziku za sada se održava zahvaljujući susretljivosti Nijemaca i aktivnostima roditelja. Očekujemo da bh. vlast shvati značaj ove oblasti, dok još nije kasno i konačno nam više pomogne [...]. Bosna i Hercegovina je zemlja koja je do sada učinila najmanje za dopunsko obrazovanje na maternem jeziku djece svojih građana od svih zemlja čiji državljani žive u Njemačkoj.«

domače. In to kljub dejstvu, da gre v obeh primerih za narodno, jezikovno in versko manjšino, kar pomeni, da se obe manjšini razlikujeta od večinske družbe vsaj po treh parametrih.

Prevlada vzporednic nad razlikami je več kot očitna predvsem na področju kulturnih interesov obeh manjšin, v veliki meri pa tudi na področju možnosti za njihovo uresničevanje. V obeh je kulturna produkcija v samih društvih izredno pomembna za krepitev izvorne kulturne identitete članov (Mijatović 2014: 7; Baltić 2014: 7). Za ohranjanje materinščine skrbita obe manjšini tako skozi društveno dejavnost, nastope, spletne strani in publikacije v materinščini kot tudi s sodelovanjem pri organiziranju pouka materinščine. Z vidika omogočanja uresničevanja kolektivnih verskih pravic pripadnikom islamske vere pa so se v Sloveniji v preteklih desetletjih zadeve reševale zelo počasi (npr. zapreke pri pridobivanju dovoljenj za gradnjo ljubljanske džamije). Na tem področju je še precej neuresničenih možnosti, npr. delovna zakonodaja, ki bi upoštevala verske praznike manjšin ter njihove prehranske in druge navade.

Pri omogočanju uresničevanja kolektivnih pravic na področju kulturne dejavnosti imata državi podoben odnos do manjšin znotraj svojih meja, saj so lahko kulturni projekti društev (poleg članarin in donacij) sofinancirani iz več virov. Slovenska društva v Federaciji BiH deloma sofinancirajo občine in nekateri kantoni, npr. Ministrstvo za kulturo kantona Sarajevo, občasno tudi Zeniško-dobojski kanton, v Republiki Srbski pa prav tako občine ter Ministrstvo za šolstvo in kulturo Republike Srbske (Anketa ISIM 2012). Bošnjaška društva v Sloveniji so v zadnjem desetletju sofinancirali ministrstvo za kulturo in/ali Javni sklad RS za kulturne dejavnosti ter občine. Pri tem je treba poudariti, da obe manjšini pesti nizka višina sredstev, ki jih prejmeta za kulturne dejavnosti iz državnih virov, medtem ko sta praviloma bolj zadovoljni s sodelovanjem v lokalnih skupnostih, ki mnogim društvom poleg splošnih razpisov na področju manjših kulturnih projektov, založništva, posvetov, infrastrukture idr. zagotavljajo brezplačno uporabo ali vsaj subvencioniran najem prostorov.

Na drugi strani pa je skrb za lastno manjšino v drugi državi v primeru Slovenije in slovenske manjšine v BiH mnogo bolj urejena kot v primeru BiH in Bošnjakov v Sloveniji. Delovanje slovenskih društev v BiH znatno sofinancira Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, tamkajšnji dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture pa slovensko ministrstvo, pristojno za šolstvo, medtem ko BiH tolikšne skrbi za svoje manjšine po svetu ne zmore.

Mijatović (2014: 9) poudarja, da manjšinski status Slovencev v BiH pomeni boljši dostop do sofinanciranja s strani BiH – države, njenih entitet in lokalnih oblasti. Baltić (2014: 9) pa na vprašanje, ali bi po njegovem mnenju formalno priznani manjšinski status Bošnjakov v Sloveniji pomenil boljši dostop do sofinanciranja s strani Slovenije (na državni in lokalni ravni), odgovarja: »Če bi bil status tako urejen, da to težavo ureja, potem ja. Ni nujno, da status sam zase avtomatično povleče za seboj tudi bolj ugodne možnosti za financiranje delovanja društev, ampak z naše strani je eden izmed ključnih smislov statusa ravno v tem.«

Tudi če bi želeli urejati manjšinske kulturne pravice Slovencev v BiH in Bošnjakov (in drugih narodov BiH) v Sloveniji v kolikor mogoče prilagodljivem »duhu simetrije«, kot pravi Napolitano, in ne dosledno »recipročno«, pri čemer bi torej upoštevali splošne razmere v obeh državah, bi morala Slovenija najprej urediti dvoje: 1) pripadnikom narodov nekdanje Jugoslavije v Sloveniji (z mehko ustavno spremembo in/ali zakonskimi akti) priznati manjšinski status in sofinanciranje njihovih kulturnih dejavnosti iz javnih sredstev obravnavati na podoben način kot sofinanciranje kulturnih dejavnosti doslej priznanih manjšin (možnost pokrivanja dolgoročnih stroškov delovanja), vendar ne na način slednjih; 2) z BiH skleniti bolj ali manj fleksibilen bilateralni sporazum o vzajemnem sofinanciranju kulturnih dejavnosti lastne manjšine v državi soprodpisnici in jo spodbuditi k vsaj simboličnemu upoštevanju meddržavnega sporazuma iz leta 1999 o vzajemnem sofinanciranju dopolnilnega pouka materinščine za mlade pripadnike lastne manjšine v državi soprodpisnici. Ker Slovenija že zdaj prek rednega letnega razpisa Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu sofinancira slovenska društva v BiH, prek ministrstva za šolstvo pa tamkajšnji dopolnilni pouk slovenščine, bi z uresničitvijo 2. točke tega predloga tako breme kot koristi, ki jih prinaša podpora lastni manjšini v drugi državi, lahko nekoliko

enakomerneje kot doslej porazdelili med obe državi. S tem bi državo BiH spodbudili k večjemu posluhu za potrebe njene diaspore in upoštevanju obstoječega meddržavnega dogovora v tej ali oni obliki, ki bi za BiH predstavljala čim manjše breme. Z uresničitvijo obeh točk tega predloga bi se tako – ob vsaj simbolični finančni participaciji BiH – del slovenskih javnih sredstev za kulturne projekte manjšinskih skupnosti pripadnikov narodov BiH lahko prenesel na javni poziv na področju sofinanciranja njihovega rednega delovanja in kulturnih programov, kar v slovensko proračunsko porabo verjetno ne bi prineslo preveč občutne spremembe. Materialni in predvsem moralni učinek uresnitve obeh točk predloga pa bi bil za Bošnjake v Sloveniji vsekakor pozitiven.

VIRI IN LITERATURA

- Anketa ISIM (2012). Anketa med slovenskimi društvi v jugoslovanskem prostoru. Arhiv ISIM ZRC SAZU, projekt Poklicne migracije Slovencev v prostor nekdanje Jugoslavije: Od naseljencev do transmigrantov, Gradivo.
- Bade, Klaus (2005). *Evropa v gibanju: Migracije od poznega 18. stoletja do danes*. Ljubljana: Založba / *cf.
- Balagić, Nihad (2009). Kulturno in športno društvo Bošnjakov »Biser« – Jesenice – na kratko o sedemnajstih letih delovanja. *Bošnjaška kultura od prostovoljstva k profesionalizaciji* (ur. Admir Baltić). Ljubljana: Bošnjaška kulturna zveza Slovenije, 101–109.
- Baltić, Admir (2009). Organiziranost bošnjaške oziroma bosansko-hercegovske skupnosti na kulturnem področju – primerjava Slovenije, Nizozemske in Švedske. *Bošnjaška kultura od prostovoljstva k profesionalizaciji* (ur. Admir Baltić). Ljubljana: Bošnjaška kulturna zveza Slovenije, 7–86.
- Baltić, Admir (2014). Pisni intervju Janje Žitnik Serafin z Admirjem Baltićem, 1. del 23. 10., 2. del 2. 11. Arhiv ISIM ZRC SAZU, Bilateralni projekt z BiH 2014–2015, Gradivo.
- Berishaj, Martin (2014). Albanci v Sloveniji kot »čakajoči« subjekt. *Kdo so narodne manjšine v Sloveniji?* (ur. Vera Kržišnik Bukič). Ljubljana: Zveza zvez kulturnih društev narodov in narodnosti nekdanje SFRJ v Sloveniji, 41–52.
- Dimitrievski, Ilija (2014). Ob desetletnici delovanja EXYUMAKA in Makedonci v Sloveniji. *Kdo so narodne manjšine v Sloveniji?* (ur. Vera Kržišnik Bukič). Ljubljana: Zveza zvez kulturnih društev narodov in narodnosti nekdanje SFRJ v Sloveniji, 15–24.
- Drnovšek, Marjan, Kalc, Aleksej (2014). Poklicne migracije Slovencev v jugoslovanskem prostoru med svetovnjima vojnoma. *Priseljevanje in društveno delovanje Slovencev v drugih delih jugoslovanskega prostora: Zgodovinski oris in sedanost* (ur. Janja Žitnik Serafin). Ljubljana: Založba ZRC, 91–117.
- Godina Golija, Maja (2014). Potica in njene zgodbe: Slovenci v Srbiji in simbolni pomen hrane. *Dve domovini / Two Homelands* 39, 55–66.
- Josipovič, Damir (2014). Sedanje razmerje med popisnimi statistikami in društvenim organiziranjem Slovencev. *Priseljevanje in društveno delovanje Slovencev v drugih delih jugoslovanskega prostora: Zgodovinski oris in sedanost* (ur. Janja Žitnik Serafin). Ljubljana: Založba ZRC, 215–225.
- Josipovič, Damir, Kržišnik Bukič, Vera (2010). *Slovensko-hrvaški obmejni prostor: Etnične vzporednice med popisi prebivalstva po letu 1991*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Kalčić, Špela (2006). *Oblačilne prakse in procesi redefinicije identitete v slovenskih muslimanskih skupnostih po razpadu Jugoslavije*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta; Oddelek za sociologijo – socialna antropologija.
- Klopčič, Vera, Komac, Miran, Kržišnik Bukič, Vera (2003). *Albanci, Bošnjaki, Črnogorci, Hrvati, Makedonci in Srbi v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, www.inv.si/DocDir/Publikacije-PDF/Raziskovalna%20porocila/Raziskava_Polozaj_in_status_pripadnikov_narodov_nekdanje_Jugoslavije_v_RS.pdf (8. 12. 2014).

- Komac, Miran (2014). Varstvo »novih« narodnih manjšin (skupnosti). *Kdo so narodne manjšine v Sloveniji?* (ur. Vera Kržišnik Bukić). Ljubljana: Zveza zvez kulturnih društev narodov in narodnosti nekdanje SFRJ v Sloveniji, 103–127.
- Korenine v Bosni, drevo v Sloveniji: Šola bosanskega jezika in kulture, <http://www.kbds.bosnjak.si/> (2. 12. 2014).
- Kržišnik Bukić, Vera (2014a). Znanstvena izhodišča za definicijo »narodne manjšine v Republiki Sloveniji« in problem strokovnih razhajanj. *Zgodovinski, politološki, pravni in kulturološki okvir za definicijo narodne manjšine v Republiki Sloveniji* (ur. Vera Kržišnik Bukić, Damir Josipovič). Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 127–166.
- Kržišnik-Bukić, Vera (ur.) (2014b). *Kdo so narodne manjšine v Sloveniji?* Ljubljana: Zveza zvez kulturnih društev narodov in narodnosti nekdanje SFRJ v Sloveniji.
- Kržišnik Bukić, Vera, Josipovič, Damir (ur.) (2014). *Zgodovinski, politološki, pravni in kulturološki okvir za definicijo narodne manjšine v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Lokar, Metka (2013). Zelen kot Slovenija in rdeč kot ljubezen: Slovenski jezik med Slovenci v prostoru nekdanje Jugoslavije. *Dve domovini / Two Homelands* 38, 141–151.
- Mijatović, Darko (2014). Intervju Janje Žitnik Serafin z Darkom Mijatovićem, Laktaši, BiH, 13. 10., prepis zvočnega zapisa. Arhiv ISIM ZRC SAZU, Bilateralni projekt z BiH 2014–2015, Gradivo.
- Milharčič Hladnik, Mirjam (2014). Kulturološki okvir definicije »narodna manjšina v Republiki Sloveniji« v kontekstu migracijskih gibanj. *Zgodovinski, politološki, pravni in kulturološki okvir za definicijo narodne manjšine v Republiki Sloveniji* (ur. Vera Kržišnik Bukić, Damir Josipovič). Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 81–92.
- Nežmah, Bernard (2004). Musliman v slovenski domovini. *Mladina* 6, 13. 2. 2004, www.mladina.si/93273/musliman-v-slovenski-domovini/ (2. 12. 2014).
- Page Moch, Leslie (1992). *Moving Europeans: Migration in Western Europe since 1650*. Bloomington: Indiana University Press.
- Pahor, Samo (2011). »Recipročnost?« Slomedia.it, Novice, 24. 11., www.Slomedia-it/Svet/Samo-Pahor-Recipročnost (25. 11. 2014).
- Ribičič, Ciril (2014). Interes in odgovornost večinskega naroda za sožitje z manjšinami: Novodobne narodne manjšine in osamosvojitve Slovenije. *Kdo so narodne manjšine v Sloveniji?* (ur. Vera Kržišnik Bukić). Ljubljana: Zveza zvez kulturnih društev narodov in narodnosti nekdanje SFRJ v Sloveniji, 179–204.
- Savez dopunskih škola BiH u SR Njemačkoj. U školskoj 2013/2014 godini počinje nastava u bosanskim školama, <http://bosanske-skole.de/web/?p=445> (12. 12. 2014).
- Služba Vlade RS za razvoj in evropsko kohezijsko politiko, Švicarski prispevek, http://www.svrk.gov.si/si/delovna_podrocja/mednarodni_financni_mehanizmi/svicarski_prispevek/ (27. 2. 2015).
- Sokultura.si, <http://sokultura.si/wp/> (12. 12. 2014).
- Sporazum med Vlado Republike Slovenije in Svetom ministrov Bosne in Hercegovine o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti, 19. 9. 1999. *Uradni list RS*, 69/2000.
- Statistički godišnjak/ljetopis Federacije BiH=Statistical Yearbook 2013* (2013). Sarajevo: Federalni zavod za statistiku.
- SURS, Popis 2002, www.stat.si/popis2002 (30. 11. 2014).
- Tence, Sandor (2012). Za Napolitana je potrebna simetrija in ne recipročnost med manjšinama. *Primorski dnevnik*, spletna izdaja, 12. 12., www.primorski.it/stories/za_rtvsl/210275/#.VHwmO8mK4cs (25. 11. 2014).
- Vega, Emil (2013). Korenine v Bosni, drevo v Sloveniji. *Ljubljana* 18/7, 11.
- Vižintin, Marijanca Ajša (2014). Model medkulturne vzgoje in izobraževanja: Za uspešnejše vključevanje otrok priseljencev. *Dve domovini / Two Homelands* 40, 71–90.
- Vojnović, Ana (2008). *Integracija muslimanske verske manjšine v Sloveniji*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina u Federaciji Bosne i Hercegovine. *Službeni glasnik BiH*, 6. 5. 2003.

Zveza slovenskih društev v Bosni in Hercegovini »Evropa zdaj«, www.evropazdaj.com/ (26. 11. 2013).

Žitnik Serafin, Janja (2014). Prerez zgodovine slovenskih kulturnih društev v jugoslovanskem prostoru. *Priseljevanje in društveno delovanje Slovencev v drugih delih jugoslovanskega prostora: Zgodovinski oris in sedanost* (ur. Janja Žitnik Serafin). Ljubljana: Založba ZRC, 137–179.

SUMMARY

RECIPROCITY OR SYMMETRY? A COMPARISON OF THE CULTURAL INTERESTS AND POSSIBILITIES OF TWO MINORITIES

Janja ŽITNIK SERAFIN

The article comprises a comparison between the Bosniak minority in Slovenia and the Slovenian minority in Bosnia and Herzegovina, their organizational patterns, cultural production within their ethnic cultural societies and associations, and their access to various financial resources including those necessary for (co)organising lessons or courses on their mother tongues. The comparison is based on extensive fieldwork carried out between 2012 and 2014: a survey carried out among the Slovenian cultural societies in Bosnia and Herzegovina, and a number of interviews, of which two were particularly relevant for this paper: with the Secretary and Projects Leader of the Bosniak Association of Slovenia, Admir Baltić, and with the Chair of the Association of Slovenian Societies in Bosnia and Herzegovina, Darko Mijatović.

As Slovenia and Bosnia and Herzegovina were parts of the same state for such a long time – first in Austria-Hungary, then in the Yugoslav kingdom and finally in socialist Yugoslavia, it is not surprising that there are more similarities than differences between their minorities living in the other country – despite the fact that in both cases we are talking about national, linguistic and religious minorities, which means that they both differ from the majority society at least in terms of three different parameters.

The main parallels between the cultural societies and associations of these two minorities are: 1) the time of the formation of the present cultural societies (1st wave: 1992–95, 2nd wave: in the new millennium); 2) the same number of member societies in both associations (nine in each); 3) the same role and purpose of the associations; 4) the same number of annual projects in both associations; 5) the same organization patterns of the societies; 6) the same forms and ways in which they maintain their cultural traditions and mother tongue.

There are two main differences between the Slovenian minority in Bosnia and Herzegovina and the Bosniak minority in Slovenia. In 2003, the Slovenians in Bosnia and Herzegovina obtained the status of a national minority whereas the Bosniaks in Slovenia are still striving for the acknowledgement of such status. On the other hand, Slovenia's support for the Slovenian minority in Bosnia and Herzegovina has been much more substantial than the support of Bosnia and Herzegovina for the Bosniak minority in Slovenia. I believe Slovenia should acknowledge the minority status of members of the nations of the former Yugoslavia in Slovenia, including the Bosniaks, and Bosnia and Herzegovina should – at least to a very modest degree – comply with the existing bilateral agreement with Slovenia on the reciprocal funding of each minority's mother tongue classes in the other country. It will probably take a considerable period of time before these goals can be reached; but as first steps in this direction were made many years ago, it is time for some further steps now.